

Egán Ede.

(M. O. 46. sz. 1900. február 16.)

Négyszázezer ember viseli az északi Kárpátokban a gazdasági rabszolgaság terhét.

Nagyobb inséget nem láttál soha. Az éhtifusz állandósítva van, mint valamely intézmény. Felerésze a lisztnek fakéreg; ebből sütik a kenyeret.

Lakóház és pajta között nincs különbség. Sertés, juh, ember együtt lakik, egy hajlékban.

Estendén nem ágyat vetnek, hanem almot. A nyirkos föld a gyöngébbnek jut. A sertés azonban erősebb, mint a beteg asszony; a juh erősebb, mint a kis gyermek. Az alom különben nem szalmából van, hanem rőzséből.

A magyar önrendelkezési állapotnak harminc éve kellett, hogy elteljék, mire a kormány észrevette ezt a szörnyű nyomort. Darányi miniszter megbizta Egán Edét, hogy nézzen körül a ruthén vidékeken és tegyen tapasztalatairól jelentést.

Egán hónapokig tanulta a kérdést. Községről-községre járt. Átnézte a bíróságokhoz, adóhivatalokhoz, vármegyéhez érkező beadványokat. Vizsgálta a nép viszonyát a hatósághoz, a paphoz, a korcsmához. Kifürkészte a nyomor okait. Erdőn, mezőn kereste a gyógyfüveket. Utjának minden lépésében emberszeretet, gazdasági szakismeret, buzgóság, akaraterő, tettvágy és jó lelkiismeret kísérte. Nemesebb ambícióval soha egy tisztviselő sem teljesített hivebb kötelességet.

Tanulmányának eredményeit harmadév előtt írta meg véleményes jelentés alakjában. Emlékiratát sokszorosított-

ták a földmivelésügyi miniszteriumban s jóbaráti kézből én is kaptam egy példányt. A mű nem képezhetett hivatalos titkot, de mivel függő ügy volt mindaddig, míg a miniszter állást foglal, nyilvánosságra nem került.

Jó lélekkel mondhatom, hogy életemnek ez volt a legizgatóbb olvasmánya, Pedig az író igen egyszerű eszközökkel dolgozott. Neveket és azokhoz fűződő tényeket sorolt föl. Nem keresett hangulatokat és nem alkalmazott színeket. A kép mégis irtózatos volt.

Jelenetről-jelenetre tünt föl a végpusztulás. Drámának is megrendítő lett volna. De itt a színpad maga az élet; a szereplő nem utánozza a szenvedést; a végzet hatalma nem a költő tollában jelenik meg, hanem a szörnyű és rideg valóságban. A rongy, a nyomor, az inség nem műalkotás, hanem valódi rongy, valódi nyomor, valódi inség.

Ismétlem, hogy az emlékirat csak tényeket tartalmazott. Csakhogy ezek a tények kiáltottak, jajveszékelték és vádoltak. A ki olvasta: szeme könybe borult a szájalomtól és vérbe borult a dühtől. Az elnyomottnál látta a verjtékes szenvedést, az elnyomónál a besztialis kegyetlenséget.

Két pauperizmus találkozott össze a Kárpátok rengegeiben és lankásain. Ez a találkozás megütközésre készítette őket. A megélhetés feltételei már a benszülöttekre nézve is silányak és elégtelenek voltak. Kevés volt a föld és kevés volt a munka. Ez volt az egyik pauperizmus. De özönleni kezdett a galíciai proletárság. Ez volt a másik pauperizmus. Semmit sem hozott magával, csak erős életösztönöket. Jött mint a sáskahad. Tömege nagyobb, mint a mennyit az a talaj eltartani képes. Ráveti magát az emberre. Mert élni csak kell. Miután nem fért a földön, ellepte a népet. A hamuréteg elborítja és összezsugorítja a lombot; a bevándorlók tömege elborította és összezsugorította a ruthén népet.

A két pauperizmus csatájának eredménye nem lehetett kétséges. A mozgékonyabb, az eszesebb, az életre-

valóbb, az embertelenebb fél mindig legyőzi a helyhez kötött, tapasztalatlanabb és élehetlenebb félt. Megtörtént. A ruthénnek immár semmije sincs. Háza, kertje, földje, önmaga és családja, barma és jövődje albérletbe került.

Uzsora-kultura dul az egész vidéken. Ennek a piszkos üzletnek minden fajtája és neme alkalmazásban van ott. Van földuzsora, házuzsora, tehén- és juhuzsora, pénzuzsora, pálinkauzsora, napszámuzsora, legelőuzsora. A megélhetésnek minden forrására a bevándorlottak kezén szűrődik át. Fuvarozás, vállalat, famunka, legelő, bérleti föld, regálebérlet, italmérési jog, kereskedelem, élelmezés a győztes fél birtokába került. A bevándorló ura lett a helyzetnek s Rákóczi jó és hű katonáinak utódjai galíciai proletárok rabszolgáivá lettek.

Van-e segítség?

Hitem szerint már régen lett volna. De a szegény ruthének, nagy szerencsétlenségére a bevándorlók zsidóhitűek. Ez kiváltságot jelent. Nem tudunk objektivek lenni és e miatt nem vagyunk igazságosak és nem voltunk erélyesek. Mindenki fél a zsidók érzékenységétől. Szabadelvűségének és demokratikus felfogásának hirnevét mindenki óvakodik kockáztatni.

Bárcsak lett volna a bevándorlók serege kálvinista, lutheránus, római katolikus vagy görög keleti, buddhista vagy mohamedán. Unitárius avagy nazarénus. Könnyen, fontolgtatás nélkül, erélyesen elbánt volna velük a vármege, a bíróság, a kormány, a társadalom, a sajtó a törvényhozás. Mindenki természetesnek találta volna, hogy az élethalál-harcban a benszülött és hazafiségében kipróbált elemet hatóságilag is, társadalmilag is védenünk kell a betolakodó idegen proletárság ellen.

De a jött-mentek, fájdalom, zsidók. Szokásuk, erkölcs-telenségük, üzérkedésük, embertelenségük egy félszeg szellemi áramlat oltalmát élvezi. Az ember hiába disztिंगvál, hogy nem azokról beszél, a kik magyarok, honfitársaink, kulturánk támaszai, forgalmi életünk fontos ténye-

zói; a kikkel együtt élvezzük a jót és együtt szenvedjük a rosszat; a kiknek hazafiságát, józanságát, munkásságát, jótékonyosságát megtanultuk tisztelni; a kikkel várjuk, reméljük, hisszük a politikai és nemzeti összeforradás után a társadalmi összeolvadást is. Mindezt és az ehhez hasonló őszinte, meleg, szeretetteljes érzésetet hasztalan tárod föl. Nem hisznek szavaidban, uram! Meggyanusítanak. Ostoba antiszemita hirbe kevernek; tömegesen kapod a névtelen leveleket; meggyaláztatást kell tünnöd s gratulálhatsz magadnak, ha nyilvános utcán le nem köpdösnek.

Valóban szükség lett volna, hogy a földmivelési kormány zsidó-hitű embert bizzon meg a ruthén kérdés megfigyelésével és rendezésével. De az Egán Edék nem minden bokorban található. Kár, hogy ez a férfi nem zsidó-hitű. Most nem arról beszélnének zsidó kollégáim, hogy Egán mit *mondott* Munkácson, hanem arról, hogy mit *tett* a nehéz és bonyodalmas ügy megoldására. És nem küldenék Mezőhegyesre, vagy tán a pokolba, hanem fonogatnák tiszta homlokára az el nem hervadó babérfüzérek.

Mert Egán megtalálta a segítség módját. A mit emlékiratában ajánlott, azt a kormány elfogadta s annak végrehajtásával meg is bizta őt. Fáradtságos küzdelmét másfél év óta folytatja. Az eredmény meglepő. A szolyvai járás átalakult gondos kezének termékenyítő hatása alatt. Fogyasztási és hitelszervezetek jöttek létre. Ruthén parasztok árulnak az »ország boltjában.« Jó minőségű fajmarhák nyájai élnek a nép részére megszerzett legelőkön. Olcsó földbérlethez és olcsó hitelhez jutott a nép. Visszatért az életkedv, mert megjött a remény. A munkakedv is visszatért azzal a biztonsági tudattal, hogy most már nem másnak dolgozik.

Ezt a részletekben járó föladatot, mely viskóról-viskóra, paróchiáról-paróchiára, korcsmáról-korcsmára megy, mely számba veszi az ember testi-lelki állapotát, az összes köz- és magán viszonyokat, és az életnek primitív és ethikai szükségleteit, ki folytatja majd, ha Egánt valamely alárendelt nyilatkozata miatt elteszik láb alól? Mert ros-

szul tette, ha beszédében generálizált s nem különböztette meg a bevándorlókat a magyar zsidóságtól. Egyének bűneit nem szabad sem felekezetekre, sem fajokra tukmálni. De a *cselekvéssel* szemben minden *nyilatkozat* csak alárendelt fontossággal bír. Az antiszemita nyilatkozat csak neki árt. A cselekedet, melyet véghez vitt, megmentett sok ezer embert az élet, a haza, a család, az Isten szolgálatára.

Lehet, hogy antiszemita beszédet tartott. Nem tudom. Majd alkalmunk lesz olvasni és megbírálni. Annyit azonban látok a kivonatokból is, hogy becses alkotásait egyéni mérlegeléssel hozta létre. A hitelszövetkezeteknél és a fogyasztási raktáraknál zsidót is alkalmazott, ha arra való volt. Legelő- és szántóbérleteket zsidóknak is adott. Olcsó hitelben zsidókat is részesített. Fajmarhákat zsidók között is osztott szét. Tehát, ha beszédjében antiszemita is lett volna: cselekedeteiben nem volt az.

Nem az a kérdés veleje, hogy Egán mit mond, hanem az, hogy mit tesz. Ezt a fáradhatatlan, nagy buzgalmu, lelkes szakembert ilyen szempontból kell megbecsülni. Négy százezer ember megváltásáról van szó. A nyomorból a megélhetésbe, a szennyből a tisztaságba, a rabságból a szabadságba, a korcsmából a templomba kell őket terelni. Az első lépés ebben a mentési munkában sikerrel történt meg. A ki ilyen sikert mutat föl, annak a haza nem elmozdítással, hanem elismeréssel és hálával tartozik.
